

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»

**СОЦІАЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТА
ПРАВОВА СИСТЕМА УКРАЇНИ
В ЦИФРОВУ ЕПОХУ:
СУЧАСНІ ВИКЛИКИ**

МАТЕРІАЛИ
Міжнародної науково-практичної конференції

Одеса, 22 квітня 2026 року

Том 2

Одеса
2026

УДК 34:004:316.4(477)
С 70

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол № 8 від 23.04.2026 р.)*

За загальною редакцією академіка **С. В. Ківалова**

**С70 Соціально-політична та правова система України в цифрову епоху: сучасні виклики : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 22 квітня 2026 р.) / заг. ред. С. Ківалова ; НУ «Одес. юрид. академія». – Одеса : Фенікс, 2026. – Т. 2. – 684 с.
ISBN 978-617-8763-16-9**

Матеріали конференції узагальнюють результати наукових досліджень і практичних напрацювань учених, фахівців та представників професійних спільнот, виконаних в умовах воєнного часу та глибоких суспільних трансформацій.

У збірнику представлено широкий спектр наукових розвідок і практико-орієнтованих досліджень, що охоплюють актуальні проблеми публічного та приватного права, функціонування держави, судової та правоохоронної системи, а також трансформації суспільних процесів у цифрову епоху. Значну увагу приділено питанням адміністративного, фінансового, конституційного, міжнародного, морського та митного права, а також сучасним викликам у сфері кримінального права, кримінального процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності.

Окремі наукові секції присвячені проблемам удосконалення судоустрою, діяльності прокуратури, адвокатури та інших правоохоронних органів, розвитку трудового права і права соціального забезпечення, а також реформуванню цивільного, господарського, земельного, екологічного та енергетичного права. Збірник відображає також міждисциплінарний характер сучасних досліджень, охоплюючи питання філософії права, світових соціально-політичних процесів, соціології та психології, економіки та підприємництва в умовах війни і повоєнного відновлення. Важливе місце посідають дослідження у сфері інформаційних технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту та математичного моделювання як ключових чинників забезпечення національної безпеки.

Крім того, у збірнику висвітлено проблематику педагогіки, лінгвістики права, перекладознавства, журналістики, фізичної та військової підготовки здобувачів вищої освіти.

Збірник розрахований на науковців, викладачів, здобувачів вищої освіти та практиків у галузях права, економіки, соціології, психології, політології, інформаційних технологій і суміжних дисциплін.

УДК 34:004:316.4(477)

Відповідальний за випуск професор **М. Р. Аракелян**

Матеріали видано в авторській редакції.

ISBN 978-617-8763-16-9

© НУ «Одеська юридична академія, 2026
© Автори статей, 2026

Шамота Олександр Володимирович

ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОДНОСТАТЕВИХ ПАРТНЕРСТВ В УКРАЇНІ:
ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ. 118

Боярчук Михайло Вікторович

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В УМОВАХ
ВОЄННОГО СТАНУ. 121

Вовчок Руслан Володимирович

ЗАХИСТ ПРАВ ЗАМОВНИКА ТА ВИКОНАВЦЯ У ДОГОВОРАХ ПРО НАДАННЯ
ІТ-ПОСЛУГ. 126

Гнатенко Сергій Сергійович

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ
ПЕРЕВЕЗЕННЯ ПАСАЖИРІВ. 129

Гнатюк Дмитро Володимирович

ДОГОВІР ДАРУВАННЯ ЦИФРОВИХ АКТИВІВ: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОЇ ПРИРОДИ ТА
ПЕРСПЕКТИВИ РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ. 134

Коваленко Сергій Олегович

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ СПАДКОВОГО ДОГОВОРУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ. 138

Новиченко Михайло Юрійович

ЦИФРОВІ ОБ'ЄКТИ ЯК КАТЕГОРІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРАВА: ОНТОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ. 143

Романовський Денис Сергійович

ВПЛИВ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ НА МАЙНОВІ ПРАВА ЛЮДЕЙ
ПОХИЛОГО ВІКУ. 145

Стрілець Михайло Ігорович

СПОСОБИ ТА МЕХАНІЗМИ ПРАВОВОГО ЗАХИСТУ СТОРІН В УМОВАХ ІНТЕРНЕТ-
СЕРЕДОВИЩА: ПРИВАТНО-ПРАВОВИЙ ВИМІР. 148

Тітова Аліна Олексіївна

КОНЦЕПЦІЯ БАГАТОРІВНЕВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА МАНІПУЛЯЦІЮ ІНФОРМАЦІЄЮ В
ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ. 150

Шипков Єгор Олексійович

ОСОБЛИВОСТІ ЗАХИСТУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ. 154

Якушев Станіслав Ігорович

КОМПЕНСАЦІЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ В КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА (НА
ПРАКТИЦІ СУДУ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ). 156

СЕКЦІЯ 14. ЦИВІЛЬНЕ СУДОЧИНСТВО У СВІТЛІ РЕФОРМУВАННЯ СУДОВОЇ СИСТЕМИ

Голубева Неллі Юрїївна

РОЗПОДІЛ СУДОВИХ ВИТРАТ МІЖ СТОРОНАМИ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ США. 160

Андронов Ігор Володимирович

ФОРМУЛЮВАННЯ ПОЗОВНИХ ВИМОГ ТА ЇХ ОЦІНКА СУДОМ. 163

Волкова Наталія Василівна

ОСОБЛИВОСТІ УЧАСТІ ЗАКОННИХ ПРЕДСТАВНИКІВ У ЗАХИСТІ ПРАВ МАЛОЛІТНІХ ТА
НЕПОВНОЛІТНІХ ОСІБ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ. 165

Бут Ілля Олександрович

ЩОДО ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ НАЛЕЖНОГО ВІДПОВІДАЧА У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ
ЧЕСТІ, ГІДНОСТІ ТА ДІЛОВОЇ РЕПУТАЦІЇ. 169

Дрогозюк Крістіна Борисівна

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ УКРАЇНИ. 173

Ліопол Інна Михайлівна

АПЕЛЯЦІЙНИЙ ПЕРЕГЛЯД СУДОВИХ РІШЕНЬ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ У СВІТЛІ
СТАНДАРТІВ СПРАВЕДЛИВОГО СУДУ. 177

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВИКОНАННЯ ДОГОВОРУ ПРО СУРОГАТНЕ МАТЕРИНСТВО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України та дії правового режиму воєнного стану особливої ваги набувають питання належного правового забезпечення реалізації репродуктивних прав людини, зокрема права на батьківство і материнство. Сурогатне материнство як одна з форм застосування допоміжних репродуктивних технологій (далі – ДРТ) є правовим інститутом, що поєднує елементи цивільного, сімейного, медичного та міжнародного приватного права. Однак, попри допустимість такої практики в Україні, нормативне регулювання відносин у цій сфері залишається фрагментарним, а договір про сурогатне материнство фактично виконує функцію головного інструменту індивідуального правового врегулювання відносин між генетичними батьками, сурогатною матір'ю та, опосередковано, медичним закладом [1; 2].

Воєнний стан істотно ускладнив не стільки саму можливість укладення договору про сурогатне материнство, скільки його належне виконання: з'явилися додаткові ризики, пов'язані з переміщенням сторін, доступом до медичних послуг, збереженням репродуктивного матеріалу, безперервністю діяльності клінік, реєстрацією народження дитини, перетином державного кордону, а також із застосуванням форс-мажорних застережень [3]. Саме тому проблематика виконання такого договору в умовах воєнного стану потребує окремого наукового аналізу.

Правове регулювання сурогатного материнства в Україні ґрунтується на поєднанні норм цивільного, сімейного та медичного законодавства. Загальною цивільно-правовою підставою є ч. 7 ст. 281 Цивільного кодексу України, відповідно до якої повнолітні жінка або чоловік мають право за медичними показаннями на проведення щодо них лікувальних програм допоміжних репродуктивних технологій [4]. Сімейно-правовим фундаментом є ч. 2 ст. 123 Сімейного кодексу України, яка закріплює правило, за яким у разі перенесення в організм іншої жінки ембріона людини, зачатого подружжям у результаті застосування ДРТ, батьками дитини визнається саме подружжя [5]. Спеціальне процедурне регулювання міститься у Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні, затверджені наказом МОЗ України від 09.09.2013 № 787, який залишається чинним та має актуальну редакцію станом на 2025 рік [6].

Попри наявність зазначених нормативних орієнтирів, в українському законодавстві відсутній єдиний кодифікований акт, який би системно регулював сурогатне материнство, а також немає законодавчо визначеного поняття договору про сурогатне материнство, переліку його істотних умов, спеціальних правил відповідальності сторін та особливостей його виконання в екстраординарних умовах. У науковій літературі справедливо наголошується, що договір про суро-

гатне материнство фактично є єдиним правовим механізмом, який дозволяє визначити предмет, строки, права та обов'язки сторін, а також наслідки невиконання або неналежного виконання зобов'язань [2]. Саме тому в умовах воєнного стану його значення суттєво зростає.

Введення воєнного стану в Україні відповідно до Указу Президента України від 24.02.2022 № 64/2022, затвердженого Законом України № 2102-IX, формально не скасувало і не зупинило дію норм, які регулюють сурогатне материнство [7]. Більше того, право на життя, а також конституційні гарантії захисту сім'ї, дитинства, материнства і батьківства не можуть бути обмежені навіть в умовах воєнного стану, що впливає зі ст. 27, 51 та 64 Конституції України [8]. Однак фактична реалізація відповідних прав зазнала істотного ускладнення.

Першим проблемним блоком є ризик порушення строків та етапності виконання договору. Виконання договору про сурогатне материнство охоплює не лише момент перенесення ембріона чи сам факт народження дитини, а значно ширший комплекс дій: проходження медичного обстеження, підготовку до програми ДРТ, отримання інформованих згод, передачу та зберігання біологічного матеріалу, ембріотрансфер, медичний супровід вагітності, дотримання сурогатною матір'ю режиму спостереження, оформлення медичної документації, пологи, реєстрацію народження дитини, передачу дитини генетичним батькам, а в окремих випадках – супровід оформлення документів для виїзду за кордон. Усі ці етапи в умовах бойових дій можуть бути перервані або істотно змінені через евакуацію сторін, руйнування медичної інфраструктури, тимчасову окупацію територій, перебої з транспортом та зв'язком.

Другим важливим аспектом є вплив форс-мажорних обставин на виконання договору. Відповідно до ч. 2 ст. 14-1 Закону України «Про торгово-промислові палати в Україні», воєнні дії належать до форс-мажорних обставин (обставин непереборної сили) [9]. Торгово-промислова палата України окремим офіційним листом від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 підтвердила, що військова агресія російської федерації та введення воєнного стану з 24.02.2022 є надзвичайними, невідворотними та об'єктивними обставинами для суб'єктів господарювання та фізичних осіб у частині виконання договірних зобов'язань [10].

Разом із тим, у контексті договору про сурогатне материнство форс-мажор не може розумітися механічно. Він не припиняє автоматично всі обов'язки сторін, а лише може звільняти від відповідальності за їх невиконання або прострочення за умови доведення причинно-наслідкового зв'язку між конкретною обставиною війни та неможливістю виконання. Наприклад, форс-мажор може бути релевантним у випадку неможливості транспортування репродуктивного матеріалу, знищення або закриття клініки, відсутності доступу до пологового будинку, неможливості прибуття генетичних батьків в Україну, втрати документів чи неможливості їх легалізації. Натомість посилання на воєнний стан як універсальну підставу для односторонньої відмови від договору без конкретного доказування об'єктивної неможливості виконання не повинно визнаватися достатнім [3].

Особливість договору про сурогатне материнство полягає також у тому, що значна частина зобов'язань є особисто-немайновими та такими, що тісно пов'язані з особою боржника. Це означає, що класичні механізми заміни сторони або делегування виконання тут істотно обмежені. Так, сурогатна мати не може бути довільно замінена на будь-якому етапі програми після перенесення ембріона, а генетичні батьки не можуть без правових наслідків ухилитися від прийняття дитини, посилаючись лише на ускладнення воєнного часу. Відтак, у договорах має бути детально прописано алгоритми дій у випадку: евакуації сурогатної матері; необхідності зміни медичного закладу; народження дитини за межами первісно погодженого населеного пункту; відсутності можливості особистого прибуття генетичних батьків; необхідності представництва через довірених осіб; тимчасової неможливості комунікації з однією зі сторін.

Третім проблемним блоком є державна реєстрація народження дитини в умовах воєнного стану. У цій частині держава оперативно відреагувала на ризики зупинення роботи органів державної реєстрації актів цивільного стану. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні передбачають можливість проведення державної реєстрації актів цивільного стану будь-яким органом ДРАЦС за зверненням заявника в умовах воєнного стану, що фактично забезпечує принцип екстериторіальності [11]. Це має істотне значення для випадків народження дитини сурогатною матір'ю в регіонах, де окремі органи ДРАЦС не функціонують або працюють з перебоями.

Додатковим гарантійним механізмом став наказ МОЗ України від 04.03.2022 № 407 «Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану», який дозволив у спрощеному порядку оформляти документи, необхідні для державної реєстрації народження дитини [12]. Однак навіть за наявності такого нормативного спрощення не всі проблеми були усунуті. Зокрема, у разі народження дитини на тимчасово окупованій території або за відсутності доступу до українських медичних працівників виникають додаткові труднощі щодо отримання належних медичних документів, а отже – і щодо своєчасної реєстрації народження.

У випадку сурогатного материнства перелік документів для реєстрації народження традиційно є складнішим, ніж у стандартних ситуаціях. Крім загальних документів, потрібні: медичне свідоцтво про народження, документи, що підтверджують шлюб генетичних батьків (для іноземців – належним чином легалізовані), довідка про генетичний зв'язок, а також нотаріально посвідчена згода сурогатної матері на запис генетичного подружжя батьками дитини [3]. В умовах воєнного стану будь-який із цих елементів може виявитися проблемним з практичної точки зору. Саме тому договір має містити не лише загальні зобов'язання сторін, а й чіткі процедурні зобов'язання щодо підготовки, зберігання, дублювання та цифрового резервування документів.

Четвертим аспектом є транскордонний елемент виконання договору, який особливо гостро проявляється у випадках, коли генетичні батьки є іноземця-

ми. У довоєнний період Україна фактично була однією з юрисдикцій, найбільш привабливих для програм комерційного сурогатного материнства. Однак у період воєнного стану виконання договору в таких правовідносинах ускладнюється щонайменше з трьох причин: 1) труднощі з прибуттям генетичних батьків до України; 2) ускладнення в роботі консульських та дипломатичних установ; 3) складність оформлення документів на дитину для виїзду за межі України [3].

Окремої уваги потребує ситуація, коли сурогатна мати змушена народжувати за межами України внаслідок евакуації або вимушеного переміщення. У такому випадку виникає колізія між українським підходом, який визнає батьками генетичне подружжя, та правом іноземної держави, де може діяти презумпція материнства жінки, яка народила дитину, або навіть пряма заборона комерційного сурогатного материнства. У таких обставинах фактичне виконання договору може бути здійснене (дитина народжена, сурогатна мати готова передати її генетичним батькам), однак юридичне завершення виконання – у вигляді визнання батьківства, реєстрації статусу дитини та виїзду до країни проживання батьків – може виявитися заблокованим [3; 4].

На нашу думку, в умовах воєнного стану не менш важливим за форму договору є розширення його змістовної моделі. До істотних та спеціальних умов договору доцільно віднести: порядок дій сторін у разі евакуації; погоджені резервні медичні заклади; правила переведення вагітної до іншої клініки; порядок доступу до медичної документації в електронному форматі; обов'язок сторін щодо резервного зберігання документів; спеціальний порядок повідомлення про надзвичайні обставини; механізм представництва генетичних батьків; умови фінансування додаткових витрат, пов'язаних із війною; порядок дій у разі народження дитини за кордоном; правила тимчасового догляду за дитиною; алгоритм взаємодії з консульськими установами; умови застосування форс-мажорних застережень; межі допустимої односторонньої відмови від договору.

Основними проблемами виконання договору про сурогатне материнство в умовах воєнного стану є: 1) порушення строків та етапності виконання зобов'язань через бойові дії, евакуацію, окупацію територій та перебої у функціонуванні медичних закладів; 2) складність застосування форс-мажорних застережень до специфічних зобов'язань особисто-довірчого характеру; 3) ускладнення процедури державної реєстрації народження дитини та оформлення необхідних документів; 4) ризики, пов'язані з міжнародним елементом правовідносин, зокрема у випадках участі іноземних генетичних батьків або народження дитини за межами України; 5) відсутність законодавчо визначених істотних умов договору та спеціальних правил його виконання у надзвичайних обставинах.

Список використаних джерел:

1. Мацелюх І. А., Гром А. Р. Сурогатне материнство: проблеми правового регулювання в умовах дії воєнного стану в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 9. С. 495-498. URL: https://lsej.org.ua/9_2023/121.pdf

2. Гофельд Г. С. Окремі аспекти укладення договору сурогатного материнства в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 7. С. 94-97. URL: https://lsej.org.ua/7_2024/22.pdf

3. Менджул М. В. Правове регулювання застосування технології сурогатного материнства в Україні під час повномасштабної війни. URL: <http://visnyk-pravo.uzhnu.edu.ua/article/view/283055/277231>

4. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15>

5. Сімейний кодекс України від 10 січня 2002 року № 2947-III. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

6. Про затвердження Порядку застосування допоміжних репродуктивних технологій в Україні: Наказ МОЗ України від 09.09.2013 № 787. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1697-13#Text>

7. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>

8. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

9. Про торгово-промислові палати в Україні: Закон України від 02.12.1997 № 671/97-ВР. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671/97-%D0%B2%D1%80#Text>

10. Лист Торгово-промислової палати України від 28.02.2022 № 2024/02.0-7.1 щодо засвідчення форс-мажорних обставин. URL: <https://ucco.org.ua/uploads/files/621cba543cda9382669631.pdf>

11. Правила державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затв. наказом Міністерства юстиції України від 18.10.2000 № 52/5. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>

12. Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану: Наказ МОЗ України від 04.03.2022 № 407. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-22#Text>

Ключові слова: сімейне право, сімейне законодавство, сімейні правовідносини, сім'я, сурогатне материнство, воєнний стан

Key words: family law, family legislation, family legal relations, family, surrogacy, martial law